

İnsanlık manzaralarına bakarken insan kalabilmek

03.12.2017 11:48 BİRGÜN PAZAR

+
BİR GÜN PAZAR

Bilge Selçuk - Doç. Dr., Koç Üniversitesi Psikoloji Bölümü @byagmurlu

Çocukluktaki deneyimler gelişimimizi etkiliyor, üstelik bu etki yetişkinliğe kadar uzanıyor. Peki, madem çocukluk bu kadar önemli, o zaman insanların daha iyi ve sağlıklı olması için bu dönemde nelere dikkat etmeli? Bu soruyu on yıllar süren araştırmalar takip ediyor. Çeşit çeşit popüler ebeveynlik kitapları basılıyor. Anne-babalar çocuklarının gelişimine daha bir özen gösteriyor. Yuvalar, zihinsel ve sosyal becerileri geliştiren etkinliklere odaklanıyor. Ama gelin görün, tüm bunlar çocuğun gelişimini hızlandırsa da insanların daha iyi, toplumun daha sağlıklı olmasını sağlayamıyor. Ayrımcılık ve şiddet azalmıyor. İnsanlar, dolayısıyla dünya daha barışçıl olmuyor.

İşte bu farkındalık psikoloji için yeni sorular üretiyor. Beceriler gelişiyor ama acaba kullanılıyor mu?

Anlaşıyor ki, insanoğlu bu konuda seçici. Zihinsel becerisi ne kadar gelişmiş olursa olsun, insan bu kapasiteyi en fazla kendi grubundan gördüğü kişilerin duygu ve düşüncelerini anlamak için kullanıyor. Empati kapasitesi ileri olsa da kendinden olanlara çok daha fazla empati duyuyor. Beyin görüntüleme çalışmaları da bu bulguları destekliyor.

Yeni bir araştırmamızda bunun sebeplerini inceledik. Zihin anlama becerisi ölçen bir testte bir Suriyeli ismi ve resmi kullandığımızda, duygu ve düşünceleri anlama konusunda çok daha az isabetli olduğumuz ortaya çıktı. Ve bu başarısızlığın iki sebebi belirdi: Önyargı ve tehdit algısı. Suriyelilere duyduğumuz önyargı ve onları tehdit olarak görmek, gayet yeterli olan zihinsel kapasitemizi kullanmamıza engel oluyor. Suriyelileri dışlama, onlara gösterilen saldırganlığı kabul edilebilir görme eğilimimiz de daha yüksek.

Bu sonuçlar önemli. Çünkü kendini karşıdakinin yerine koyabilme, toplumsal önemi olan paylaşma, yardımlaşma gibi davranışları artıran çok temel bir zihinsel beceri. Bunu yapabildiğimizde şiddet eğilimimiz de azalıyor. Oysa hayatta kalabilmek için dış-gruptan olanın ekarte edilmesi lazım. İç-grubun ihtiyaçları karşılanıp, desteklenirken dış-grubun zayıflatılması gerek ki en güçlü biz olalım. Yani kapasitemiz ne kadar ilerlemiş, gerekli beyin bölgelerimiz ne kadar gelişmiş olursa olsun, davranışlarımızı tetikleyen hayvansal bir hayatta kalma güdüsü.

Bunları yaparken her şey istediğimiz gibi gidiyor görünebilir ama bakın, sonuçlar uzun vadede beklendiği gibi olmuyor. Bir yazımda* şiddetin toplumda nasıl bulaşıcı bir hastalık gibi yayıldığını anlatmıştım. Görünen o ki biz-siz ayrımı yapılarak elde edilebilecek faydalar sınırlı. En ufak birimden aileden başlayın, mahallenize, ülkeye, dünyaya kadar herkes birbiriyle bağlantılı. Birinin iyi olmaması herkesi etkiliyor. Birinin kötü muamele görmesi, dışlanması, işsiz bırakılması, yoksulluğa mahkûm edilmesi, şiddet görmesi herkesi etkiliyor.

Bir düşünelim... Yurtlarındaki savaştan kaçıp başka ülkede yeni bir hayata tutunmaya çalışan milyonlarca insanın yaşadığı insanlık dışı koşullara, çocukların okula gidememesine, üç kuruş karşılığında gece gündüz çalıştırılıyor olmalarına, maruz kaldıkları istismara kayıtsız kalmak bizi sahiden etkilemiyor olabilir mi? Sokakta yaşayan çocuklar bizi gerçekten ilgilendirmiyor olabilir mi? Çocuğunu gönderebileceği okulların tümü İmama Hatip olan velilerin umutsuzca çare arayan sesleri, o çocukların geleceği bizi ilgilendirmiyor olabilir mi? Milliyetinden, dilinden dolayı eğitimden mahrum kalan çocuklar, etnik kökeni, mezhebi sebebiyle dışlanan, ayrımcılığa uğrayanlar bizi gerçekten ilgilendirmiyor olabilir mi?

Tüm bunlar olurken, biz kendimizi sadece işimize verip yerimizi kuvvetlendirerek iyi olacağımızı, çocuklarımızın da iyi olmalarını sağlayacağımızı düşünebiliriz. Bu bir yanılsama. Kendini öne alıp geri kalanı görmezden gelen tutum değişmediği sürece istediğimiz kadar şehir, ülke değiştirelim, daha yaşanır bir yer olmayacak. Toplumdaki türlü şiddeti analiz eden yazılar bize defaten söylemedi mi? Bir yerde acı çeken, travma yaşayan insanlar varsa, o toplum iyi olamıyor.

Bu ben-sen, biz-siz ayrımına dayalı hareketlerimiz ne kadar ilkel, miyop ve yararsız ise, grup ayrımı yapmadan diğerini gözetmemiz, yardım etmemiz de o kadar insana aittir. İnsan, düşünebilen, mantığını kullanabilen, tartabilen bir varlıktır. Bu üst düzey muhakeme becerileri insanı diğer hayvanlardan ayırır.

İyi ahlak da buna dayanır. Ahlaki gelişim diğer alanlardaki kapasitelerin nasıl kullanıldığı ile ilgilidir. Dil, akıl, sosyal beceriler, iyi için de kötü için de kullanılabilir.

Psikoloji nasıl, neden diye düşünedursun, ben size iyi ahlaklı bir insandan söz edeyim kısaca.

Bir aydan fazladır darbeye teşebbüs suçlamasıyla hapisanede tutulan Osman Kavala bu anlattığım özelliklere sahip ender bir insandır. Uğraşlarındaki, işlerindeki yegâne motivasyon yardım etmek, yararlı olmaktır.

Ülkemizdeki Suriyeli çocukların dil öğrenmesini kolaylaştıracak Türkçe-Arapça kitapların hazırlanmasından, çocukların okutulmasına, eğitim kurumlarına verilen desteklerden, sokakta yaşayan çocuklara, ayırım yapmaksızın tüm etnik köken, din ve mezheplerden gelenlerin eğitim, sağlık gibi temel haklarına kavuşmalarına yardımcı olacak, iyi yetişmelerini, iyi olmalarını destekleyecek sayısız işe imza atmıştır. Ülkedeki siyasal koşullar ne olursa olsun sükunetle, tutarlı şekilde bu duyarlılığını sürdürmüştür. Hiçbir işinde kişisel olarak öne çıkma, ün sağlama, maddi çıkar kazanma, mevki edinme motivasyonu yoktur. Osman Kavala isminin çok kişi tarafından ancak gözaltına alındığı, tutuklandığı zaman duyulması bundandır. Toplumsal duyarlılığı bu kadar yüksek, ülkesine farklı şekillerde bu kadar yararlı olmuş birinin o denli az bilinmesi de yine sahip olduğu yüksek etik değerler sebebiyledir.

Bu yazının amacı Osman Kavala'yı anlatmak değil, insan olmanın zor olduğu bir dünyada, Türkiye'de nasıl bir insanın hapiste tutulduğunu anlatabilmek. Şüphesiz, Osman Kavala çok iyi, iyi ahlaklı bir insandır. Türkiye bunun fakında olmalı.

** Şiddet Engelleyiciler Aranıyor, 25 Mayıs 2014, BirGün Pazar.*